

DOI 10.52363/2414-5866-2021-1-1

УДК 351.517

*Домбровська С.М., д.держ.упр., проф., начальник ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-8627-0057,*

*Коленко В.В., ад'юнкт ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-5588-0565*

Dombrovska S., Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of educational-scientific-production center at National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

Kolenko V., Adjunct of the Training Research and Production Centre of the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

STATE POLICY IN PROVIDING SECURITY OF THE INFORMATION ENVIRONMENT

The issues of the Ukrainian state's information environment formation connected with the development of information and communication technologies, advertising of the contemporary lifestyle in mass communications, computerization of education, the spread of electronic devices that provide comfort and convenience in everyday life have been considered in the paper. It has been defined that the level of information and cognitive insufficiency for decision-making concerning protection against emerging dangers (threats) and, above all, informational has significantly increased. It is obvious that in such conditions the dominance of information security is growing enormously. Therefore, the higher the society's level of intellectualization and informatization, the more significant and effective should be its information security.

Nowadays, the society's information sphere is rightly considered as dominant, and its mature form is regarded as the material and technical basis of the information society and, at the same time, an integral part of the noosphere.

Key words: *state policy, information security, information and communication technologies, information support of state security.*

В статті розглянуто проблеми становлення інформаційного середовища української держави у зв'язку з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, рек-

лами сучасного способу життя в масових комунікаціях, комп'ютеризації освіти, поширення електронних пристроїв, що забезпечують комфорт і зручність у повсякденному житті. В науковій статті визначено, що значно зростає рівень інформаційно-когнітивна недостатності для прийняття рішень щодо захисту від знову виникаючих небезпек (загроз) і, насамперед, інформаційних. Цілком очевидно, що в таких умовах домінанта інформаційної безпеки колосально зростає. Тому чим вище рівень інтелектуалізації й інформатизації соціуму, тим значиміше й дієвіше має бути його інформаційна безпека.

Інформаційну сферу соціуму сьогодні цілком правомірно вважають домінуючою, а її зрілу форму розглядають як матеріально-технічну основу інформаційного суспільства і, разом з тим, складову частину ноосфери.

Ключові слова: державна політика, інформаційна безпека, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне забезпечення державної безпеки.

Постановка проблеми. Становлення інформаційного суспільства з різним ступенем інтенсивності й результативності відбувається в усьому світі, в тому числі й в Україні. З одного боку, нові технології відіграють вирішальну роль у промисловому виробництві, визначають економічну та державно-управлінську динаміку, з іншого – комп'ютери, Інтернет і мобільні телефони стали невід'ємною частиною повсякденного життя значної кількості людей.

Технокультурне середовище повсякденності стрімко змінюється під впливом інформаційної революції, інформаційно-комунікаційних технологій, реклами сучасного способу життя в масових комунікаціях, комп'ютеризації освіти, поширення електронних пристроїв, що забезпечують комфорт і зручність у повсякденному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом фахівці різних сфер суспільного знання займалися проблематикою інформаційного суспільства й різними аспектами безпеки держави. Зокрема, загальні питання, які зачіпають проблеми інформаційного суспільства, та проблеми інформаційної комунікації в державному управлінні досліджують [1-5].

Постановка мети. Метою статті є проаналізувати складові державної політики з забезпечення безпеки інформаційного середовища.

Виклад основного матеріалу. Важливою рисою інформаційного забезпечення державної безпеки є те, що воно реалізується в суворій відповідності до інформаційних потреб суб'єктів державної безпеки. Тільки в цьому випадку можуть бути створені умови для ефективної діяльності відповідних інформаційних структур і їх працівників щодо забезпечення інформацією, хто її потребує споживачів.

Нарешті інформаційне забезпечення покликане інформаційними засобами сприяти підвищенню ефективності діяльності системи щодо забезпечення державної і національної безпеки, тобто сприяти досягненню цілей національної безпеки [4].

Відтак інформаційне забезпечення носить цілеспрямований характер.

Фактор мети тут виступає важливим системоутворюючим фактором інформаційного забезпечення національної безпеки.

Отже, інформаційне забезпечення національної безпеки – це цілеспрямований, специфічний і безперервний процес збору, аналізу, збереження та подання суб'єктам національної безпеки інформації, яка впливає на її забезпечення, здійснюваний спеціально створеними інститутами, органами, службами суспільства і держави.

Основні риси, які зафіксовані в цьому визначенні, становлять сутність інформаційного забезпечення національної безпеки. В принципі інформаційне забезпечення національної безпеки зводиться до того, щоб суб'єкти забезпечення національної безпеки своєчасно отримували потрібну їм достовірну й повну інформацію про реалізацію національних інтересів і загроз їм в необхідній і достатній кількості та зручній формі. Однак, на нашу думку, система національної безпеки відноситься до типу складних соціальних систем з набором різноманітних за функціями і змістом елементів, що складають її структуру [1, с. 45].

Таке розширене розуміння інформаційного забезпечення національної безпеки дозволяє включити як структурні елементи й ті органи, служби держави та громадянського суспільства, які спеціально не створені для цього, але виконують функції збору, подання інформації, необхідної для досягнення цілей національної безпеки.

Крім того, пропонуване розширене тлумачення інформаційного забезпечення національної безпеки дозволяє коректно вжити поняття інформаційного середовища (сфери діяльності суб'єктів, пов'язаної зі створенням, перетворенням і споживанням інформації), яка є, з одного боку, провідником, перетворювачем і поширювачем інформації, а з іншого – джерелом спонукальних причин діяльності людей.

Виступаючи як самостійний процес, інформаційне забезпечення національної безпеки має свої цілі і завдання. У даному контексті інформаційне забезпечення, як умова надійного функціонування системи забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави, – це збір (отримання) і подання інформації, а також встановлення комунікацій, які уможливають вільну циркуляцію, широкі й збалансоване поширення інформації, гарантують різноманітність джерел інформації, вільний доступ до них і забезпечення прав людини в інформаційній сфері.

У державах з демократичними режимами існують необхідні умови для найбільш повної реалізації функцій інформаційного забезпечення в усіх сферах, у тому числі й національної безпеки. І зовсім інша справа – здійснення інформаційного забезпечення в умовах повного або часткового табу державних органів на циркуляцію інформації. Тому вважаємо за необхідне зупинитися на загальних моментах функціонування, не вдаючись у детальний аналіз здійснення інформаційного забезпечення національної безпеки при різних політичних режимах.

Слід наголосити, що у вітчизняній науковій літературі функції, які вико-

нуються інформаційним забезпеченням національної безпеки, наразі недостатньо досліджені, що зумовлює необхідність їх виокремлення й більш детального розгляду. Зокрема, до них можна віднести такі функції [5]:

- соціалізації інтересів і пріоритетів національної безпеки;
- раціоналізації процесу забезпечення національної безпеки;
- деідеологізації (за партійною ознакою) суб'єктів національної безпеки;
- забезпечення ціннісної орієнтації суб'єктів і об'єктів національної безпеки;
- забезпечення взаємодії системи національної безпеки з системами регіональної, міжнародної безпеки;
- забезпечення прогнозування стану національної безпеки.

Насамперед необхідно відзначити, що формування національних інтересів, їх осмислення і реалізація є складним і комплексним процесом, який здійснюється у правовій державі на демократичній основі. У ньому беруть участь практично всі інститути та органи, які становлять політичну організацію суспільства, а саме:

- інститути держави (органи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади);
- недержавні інституції (політичні партії і рухи, громадські об'єднання та організації);
- засоби масової інформації, які представляють інтереси найрізноманітніших верств населення, соціальних груп, державних і громадських структур.

Ця сукупність інтересів включає в себе інтереси, життєво важливі для окремої особистості, держави і суспільства, які в сукупності є національними інтересами. При цьому презентуються не самі інтереси, а відомості про них.

функція соціалізації інтересів і пріоритетів національної безпеки передбачає виявлення інформації для визначення самих національних інтересів, а також отримання інформації для вибору з можливих альтернатив і схвалення найбільш прийнятної моделі забезпечення національної безпеки. При цьому слід зазначити, що національні інтереси є величиною постійною тільки в певний період часу, вони постійно змінюються, що зумовлює необхідність постійно мати інформацію про життєво важливі інтереси. Цей процес відбувається за допомогою інформаційної артикуляції та агрегації інтересів.

Перше передбачає постійне надання інформації про інтереси об'єктів безпеки особам, які приймають рішення у сфері національної безпеки, друге – перетворення самих інтересів на національні інтереси.

Крім того, національна безпека забезпечується вибором певних моделей діяльності, при цьому дана модель може не завжди знаходити підтримку в об'єктів безпеки. Тому суб'єкти безпеки змушені здійснювати інформаційний вплив на них з метою обґрунтування вибору саме даного шляху забезпечення національної безпеки.

За наявності необхідної інформації, керівництво країни виробляє найбільш оптимальний варіант забезпечення національної безпеки, раціонально

використовуючи для цього наявні сили і засоби.

Отже, інформаційне забезпечення національної безпеки постачає владні структури найбільш цінною інформацією. Цінність же останньої нерідко визначається ефективністю діяльності інформаційних структур, які здійснюють свою діяльність у сфері національної безпеки.

Функція деідеологізації (за партійною ознакою) суб'єктів національної безпеки забезпечує перш за все доступність джерел інформації і відкритість самої інформації для її споживачів у сфері національної безпеки. Ця функція важлива тому, що забезпечення всеосяжною, достатньо об'єктивною інформацією суб'єктів і об'єктів національної безпеки є найважливішим важелем взаємного контролю й перешкодою на шляху насадження партійних (корпоративних) інтересів, які можуть бути представлені як інтереси національні. Виконання цієї функції є важливою складовою частиною демократичних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства, що виступає важливою умовою реалізації та захисту національних інтересів, оскільки передбачає досить вільну циркуляцію інформаційних потоків у країні [2, с. 38].

Аналізуючи ці функції, слід зазначити, що їх розмежування в теорії є досить умовним. Насправді вони тісно переплетені, взаємопов'язані, можуть перекриватися, накладатися, частково доповнювати й заміщувати одна одну.

Нарешті, прояв цих функцій багато в чому визначається ступенем зрілості громадянського суспільства та інших не менш важливих демократичних інститутів.

Побудова, організація і здійснення інформаційного забезпечення національної безпеки, його раціональне функціонування та ефективне використання можуть бути досягнуті за умови дотримання певних принципів. Видається, що найбільш важливими з них є такі:

1. Повнота інформаційного забезпечення. Результати пошуку повинні містити інформацію в повному обсязі, водночас звести до мінімуму шум і виключити дезінформацію. Основне – вибрати таку пошукову стратегію, щоб споживач отримав інформацію, що відповідає не лише заданій тематиці, а й його інформаційним потребам.

2. Актуальність інформаційного забезпечення, завдання якого полягає в поданні споживачеві пріоритетної інформації, що відповідає умовам і в установлені терміни.

3. Точність і надійність інформаційного забезпечення, які полягають у наданні споживачеві всієї необхідної інформації з урахуванням потрібних видів і мовного оформлення, хронологічної глибини т. ін.

4. Інформація повинна подаватись у зручній для споживача формі (машинопис, мікрофільм, екран дисплея т. ін.).

5. Диференційованість інформаційного забезпечення з урахуванням функцій споживача, його статусу та оперативності розв'язуваних ним завдань.

6. Системність інформаційного забезпечення, що проявляється в систематичному задоволенні інформаційних потреб на всіх етапах забезпечення націо-

нальної безпеки і комплексності видів інформаційного забезпечення з урахуванням категорій споживачів, характеру їх інформаційних потреб, специфіки завдань, що вирішуються.

Реалізація цих принципів може бути більш ефективною з урахуванням низки обставин, які безпосередньо впливають на них, а саме:

а) постійне вивчення закономірностей, проблем і завдань забезпечення національної безпеки в цілому та її окремих напрямків, що дозволить виявити групи споживачів інформації, сформулювати їх інформаційні потреби і запити, а також виділити джерела інформації про небезпеки і загрози;

б) створення і введення нової системи довідково-інформаційних фондів, що дозволить здійснювати швидкий пошук і подання інформації, яка стосується національної безпеки;

в) широке застосування сучасних інформаційних технологій та автоматизованих інформаційних систем, що дозволяють здійснити інтенсифікацію інформаційних процесів і потоків у сфері національної безпеки;

г) планування інформаційної діяльності в цілому і окремих її напрямків, що забезпечить взаємодію як між видами інформаційного забезпечення, так і з зовнішнім середовищем.

Для практичної реалізації інформаційного забезпечення національної безпеки необхідна побудова адекватної інформаційної системи, яка б здійснювала діяльність з доставки суб'єктам національної безпеки необхідної інформації. У зв'язку з цим слід вирішити методологічно важливе питання про сутність інформаційної системи.

На сучасному етапі розвитку для особистості, соціальної групи основним джерелом інформації виступають засоби масової інформації, особливо телебачення і радіо, що несуть левову частку відомостей про стан національної безпеки, загрози і небезпеки, можливості їх нейтралізації. Для політичного керівництва країни найважливішими джерелами інформації є спеціально створені інститути, органи і служби, до функцій яких входить отримання і подання відомостей, необхідних для забезпечення національної безпеки. Такими, наприклад, є органи розвідки і контррозвідки, в тому числі й радіоелектронної, інформаційні структури військового відомства, міністерства закордонних справ і внутрішніх справ і ціла низка інших [4].

Щодо видів і типів інформації необхідно зазначити, що в системі національної безпеки, яка являє собою складне, багатопланове соціально-політичне явище, циркулює найрізноманітніша інформація. Останню можна класифікувати за різними підставами. Так, відносно об'єктів національної безпеки інформацію можна поділити на: зовнішню і внутрішню, вхідну і вихідну, а за значенням для них – повідомлення, коментар, аналітичну і синтезовану.

Відповідно до ролі, що виконується в системі національної безпеки, інформація може бути оперативною й структурною (пов'язаною), корисною, нейтральною та шкідливою. Мабуть буде правомірним виділити гносеологічний, прагматичний, аксіологічний, семантичний та інші її аспекти. А залежно від

функції інформації в процесі забезпечення національної безпеки її можна поділити на директивну, організаційну, нормативну, довідкову, контрольну т.п.

Оскільки забезпечення національної безпеки вимагає до певної міри збереження в таємниці певної діяльності, то правомірно буде виділити таку підставу, як ступінь доступності до інформації. У цій підставі інформацію можна поділити на відкриту (масову), спеціальну (призначену не для масового споживання, але й не становить державну таємницю) та закриту (становить державну таємницю).

Підставами для класифікації інформації можуть також виступати її актуальність, новизна, ієрархія органів управління національної безпеки, зміст т.ін.

Залежно від характеру загроз і небезпек тих чи інших сфер життя і діяльності особистості, суспільства і держави інформацію можна поділити на політичну, економічну, соціальну, правову, військову, демографічну, техніко-технологічну, екологічну. Цей перелік можна продовжити відповідно до видів безпеки.

Від джерела інформація передається до споживача різними каналами. Інформаційне забезпечення національної безпеки здійснюється двома основними типами каналів:

– офіційним (ним циркулює регламентована за формою, змістом і часом подання інформація з достатнім ступенем вірогідності);

– неофіційним (ним некеровано надходить величезна кількість різних відомостей, що далеко не завжди об'єктивно характеризують дійсний стан справ) [3].

У принципі ці канали функціонують завжди, але важливо, щоб забезпечення споживачів об'єктивною, повною, регламентованою за формою і часом подання інформацією, було максимально повним, а відомості, що надходять другим типом каналів, лише доповнювали інформацію офіційних каналів.

Висновки. За таких умов постає проблема переведення інформації з неофіційних каналів комунікації в офіційні. Пов'язано це ще й з тим, що невдоволення ступенем своєї безпеки, гострота небезпек, що загрожують інтересам людей, незадоволеність формами і методами забезпечення своєї безпеки і багато іншого, що відноситься до безпеки об'єктів і діяльності суб'єктів щодо її забезпечення, набувають форму нарікання та невдоволення. Офіційні ж канали нерідко несуть інформацію неабияк проціджену, яка часто не зовсім відповідає реальному стану справ у сферах безпеки суспільства та особистості. Ще гірше, якщо офіційні канали з тих чи інших причин не функціонують (навіть тимчасово). Наприклад, у зоні проведення на сході України військової операції відсутність офіційної інформації породжувала найбезглуздіші чутки, які сприймалися за чисту монету.

Все це свідчить про те, що навіть нормальна практика політичного керівництва та державного управління може свідчити про певний розрив між офіційними та неофіційними комунікаціями.

Учасники політичного процесу при здійсненні інформаційної політики

держави переслідують різні цілі, але держава завжди має прагнути вибудовувати конструктивний діалог з громадянським суспільством і прозора інформувати громадян про свою поточну діяльність. Інформація починає грати все більшу роль в управлінні суспільством і всіма життєво важливими сферами держави. У процесі побудови інформаційного суспільства зростає значення відкритості інформації для громадян.

Список використаних джерел:

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Х. : Ун-т внутр. справ, 2010. 368 с.
2. Степанов В. Ю. Сучасний інформаційний простір: особливості та тенденції розвитку : монографія. Х. : САМ, 2010. 280 с.
3. Луценко С. М. Особливості інформаційного забезпечення в державно-управлінській діяльності // *Держава та регіони*, 2010. № 2. С. 41–45.
4. Торічний В. О. Основні функції та принципи інформаційного забезпечення держави // *Державно-управлінські студії* : електрон. наук. фах. видання з держ. упр. Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України. 2018. № 9 (11). URL: <http://box5800.temp.domains/~ipkeduuu/>.
5. Шемшученко Ю. С. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижана. К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2011. 384 с.

References:

1. Aristova I. State information policy: organizational and legal aspects [Derzhavna informatsiyna polityka: orhanizatsiyno-pravovi aspekty]: a monograph. Kharkiv: Un-t vnutr. sprav, 2010. Print.
2. Stepanov V. Modern information space: features and development trends [Suchasnyy informatsiynyy prostir: osoblyvosti ta tendentsiyi rozvytku]: a monograph. Kharkiv: SAM, 2010. Print.
3. Lutsenko S. "Features of information support in public administration [Osoblyvosti informatsiynoho zabezpechennya v derzhavno-upravlinskiy diyalnosti]". // *State and Regions*, 2 (2010): 41–45.
4. Torichny V. "Basic functions and principles of information support of the state [Osnovni funktsiyi ta pryntsypy informatsiynoho zabezpechennya derzhavy]". // *State management studies*: electron. Science. profession. publications from the state. упр. Institute of Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine. 9 (11) (2018). URL: <http://box5800.temp.domains/~ipkeduuu/>.
5. Shemshuchenko Y. Legal support of information activities in Ukraine. Kyiv: TOV «Yurydychna dumka», 2011. Print.